

ИДЕНТИТЕТ У ПРОСТОРУ - МАТЕРИЈАЛ И ОБЛИК

Миленко Станковић¹,

Срђан Станковић²

UDK:

"Најважнији слухини доживљај који остварује архитектура је тишина". (Juhani Pallasmaa)³

Резиме: Рад вреднује једну од најкомплекснијих психолошких потреба, сагледавајући процес стварања идентитета у простору, с акцентом на материјал и облик. Вјечити изазов за архитекту јесте: Како креирати иновативан, здрав и инспиративан простор који олакшава освајање и персонализацију? Европски континент на ком стварамо, изузетно је богат различитостима. Идентитет у простору јесте препознат као кључна одредница, која му даје особеност, другачији карактер, тј. издваја га у мноштву сличности. Анализирајући активности у простору уочили смо: идентитет (мјеста, насеља, града, пројектанта, плана, фасаде..., ентеријера), дух мјеста, урбани и визуелни идентитет..., тј. уочили нове вриједности. Остварени резултат нуди различите перспективе, форме изражавања и доживљај (дијалог, сукоб мишљења..., компромис), тј. афирмише примјену савремених материјала, технологија и тенденција у процесу стварања идентитета. Циљ јесте активирати сва чула код човјека при материјализацији идеје водиле у процесу креирања идентитета. Употреба савремених материјала и технологија захтијева претходно промишљање о идентитету у простору, ако се жели истински напредак у стваралачком процесу.

Кључне ријечи: идентитет, простор, материјал, облик, потреба, доживљај, интегритет, перспектива,

1. УВОД

"Архитектура почиње са идејом".⁴

Превласт визуелног идентитета⁵ и његов утицај на савремену архитектуру данас, отвара бројна питања: од перцепције до феноменолошке димензије људског искуства.[1] Они јесу веза визуелних сигнала у процесу сагледавања, али и

¹ Универзитет у Бањалуци Архитектонско-грађевински факултет

² mysolutions d.o.o. Бањалука – mysolutions Consulting AG Базел

³ Juhani Pallasmaa, *Очи коже, Архитектура и осјетила*, Европски гласник, Годиште XIV, број 14, Загреб 2009. (стр. 639)

⁴ Matthew Frederick, *101 Things I Learned in Architecture School*, Cambridge, Massachusetts, London, England 2007. (мисао 14)

⁵ Визуелни идентитет може бити мање или више наглашен, тј. говоримо да архитектура, урбанизам, ентеријер..., "нема идентитет", или је насеље "без духа", "спаваоница" и сл. Смисао процеса јесте преиспитати чулност у архитектонском стваралаштву активирањем и чулним осјећајем свих дијелова човјечијег тијела у доживљају архитектонске форме и облика, види више, Слободан Малдини, *Енциклопедија Архитектуре*, Београд, 2004, Том II, стр. 695.

богатство нашег искуства које подстиче интегралан осјећај и доживљај.⁶ Теоретска истраживања архитектуре потврђују да визуелна перцепција доминира у текстовима модерниста, али и промишљању данас, тј. архитекте сувише често дају превласт оку. Вреднујући запис Lee Corbusiera: "Постојим у животу само ако видим; Човјек треба јасно видјети да би разумио," долазимо до одговора на питање: Зашто су његови сљедбеници свјесно или несвјесно, теорију и критику архитектуре усмјерили у правцу доминације вида и архитектури визуелног израза? Са данашње дистанце оправдано је питање: Да ли је архитектура тиме изгубила на животној и пластичности?[2] Аутохтона архитектура овог поднебља од земље, дрвета и камена, обликовала је животни простор по мјери човјека, али је она јачала занатску умјетност, додир, удобност., детаљ. Очигледно је да није имала доминацију вида, али није одбацила ни друга осјетила.⁷ Традиционални градитељ ових простора користио је праксу и искуство, мишићне и тактилне осјећаје, да би овладао вјештином грађења. Тако је он исказао снажан интерес за племениту умјетност стварања. Истицање интелектуалне и концептуалне димензије у архитектури данас, не смије утицати на изостанак њене физичке и чулне смислености у савременој материјализацији идеје водиље. Промисљање о савременој архитектури захтијева одговор на егзистенцијално питање човјека, које се темељи на животној реалности и јасној пројекцији будућности.

Разлог овог истраживања јесте указати на потребу стварања нове, промишљене визије идентитета уз потпун склад осјетила. Аутори су стављајући човјеково тијело у средиште чулних доживљаја настојали да остваре битан услов за доживљај идентитета и интегритета у архитектонском стваралаштву.

Претходна истраживања Marcus Vitruvius Polio о образовању архитекте признавала су гениј мајстора, у коме је величан таленат, али и истицана обавезу учења. Већ тада је указано на потребу усавршавања, уз истицање битних особина: поштења, савјесности и промишљања градитеља. Тиме јесте уважена чињеница да је архитектура умјетност, наука и техника истовремено, тј. препозната особеност – идентитет у стваралаштву.

Проведена истраживања у расположивим књигама:⁸ *Простор и облик*, [3] *101 Things I Learned in Architecture School*, [4] *Architecture an introduction* [5] и *Analyzing Architecture* [6] настоје дефинисати нову парадигму. Овај рад јесте изазован поглед на материјализацију идеје водиље, уз активирање свих чула у процесу стварања идентитета у простору, с акцентом на материјал и облик. Савремен материјал и дизајн јесу значајани ресурси у разумијевању људске ситуације. Очувањем идентитета аутори настоје циљано остварити

⁶ Види више, Juhani Pallasmaa, *Очи коже, Архитектура и осјетила*, Европски гласник, Годиште XIV, број 14, Загреб 2009. Ово дјело данас међу архитектама има статус класичног дјела, оријентира за развој архитектуре 21. вијека. (стр. 615-651)

⁷ Грчка је архитектура са сложеним ситемом свјетлосних ужитака представљала префињен ужитак за око.

⁸ Првенствено то се односи на књиге Бранислава Миланковића *Увод у архитектонску анализу 1* и *Архитектонску анализу 20*, које је издала Грађевинска књига Београд, у неколико издања (пето издање 2001). Ове књиге су дуго година биле основна литература за студенте Архитектонског факултета. Тиме свакако не желим умањити значај књиге професора Милана П. Ракочевића *24 часа архитектуре - увод у архитектонско пројектовање*, Архитектонског факултета у Београду и Орион АРТ, Београд 2003, друго издање (прво издање 1998).

интегритет у стваралаштву и животу, тј. пажљиво вредновати реакције човјека у средишту чулних доживљаја.

Истраживањем уочавамо да је код малог броја финансијски способних људи тренутно пробужена свијест о очувању идентитета у процесу савременог грађења. Она јесте услов за стварање препознатљивог, промишљеног, хуманијег, здравијег, комфорнијег, извјеснијег, тј. одрживог начина живота. Зато, јесте неопходно да се у стратешким процесима друштва стручњацима препустити рјешавање пројекције живота. Тај процес подразумијева и континуирано образовање архитекте, што јесте императив и правилан одговор на ове комплексне потребе.

*У процесу формирању идентитета и интегритета архитектонска форма јесте надахнут говор архитекте у материјализацији идеје, јер она пробужује најдубља осјећања која се надовезују на осјећаје ствараоца форме. Природна и архитектонска форма стално су присутне у животу човјека, тј. значајно утичу на њега и изазивају реакције, "правилна грађевина расте (ствара се) природно, логично и поетички изван свих њених оквира (могућности)."*⁹

У прилици смо данас перципирати и користити значајан број здања, али би се за изузетно мали број њих могло рећи да јесу архитектонско стваралаштво у пуном смислу те ријечи, тј. љепота градитељског геста, сврсисходна здања (комбинација науке и естетике).

Вреднујући темељна питања људског постојања, аутори су спознали искуство, које представља памћење, сјећање и вријеме. Рад указују на потребу спознаје доживљаја архитектуре, који спаја простор, материју и вријеме у јединствену димензију и прожима нашу свијест. Управо нас доживљај спаја са властитим идентитетом, који путем осјетила постаје дијелом нашег тијела и бића.

2. ПРЕДМЕТ И МЕТОДЕ РАДА

*"Архитекта зна нешто о свему. Инжињер зна све о једној ствари."*¹⁰

У овом раду напуштена је форма фактографског изучавања историје идентитета и интегритета у архитектури. Архитектонска форма јесте препозната као основа за стварање идентитета, јер осигурава смисао идеје и чува духовни мантил - материјализацију. Предмет промишљања јесте коришћење архитектонског језика у духу времена, с акцентом на вредновању идентитета града Бањалуке. Спознајом културних, социјалних, естетских и других одредница осмишљен је оквир дејствовања да би овјековјечили идеју идентитета, као препознатљив смисао успјешног и угодног живота. Промисљања у процесу стварања архитектонских здања доводе нас до сврсисходности, искуства и мудрост као особености стваралаштва. Вреднујемо их путем архитектонске форме, у процесу истраживања, експериментисања и моделовања. Форма јесте разноврсна: отворена, затворена, геометријска, органска, апстрактна, стварна, класична и савремена, али је она сагледива у контексту, тј. процјењујемо ју интегративно, како би њена душа дјеловала на живот корисника, преко свих чула. Вреднујући темељна питања људског постојања уочили смо идентитет и памћење. Они су

⁹ Louis Sullivan, Kindergarten ats (Parraphrase)

¹⁰ Matthew Frederick, *101 Things I Learned in Architecture School*, Cambridge, Massachusetts, London, England 2007. (мисао 21)

препознати као врхунац стварања у тренутку када су идеје и осјећаји претворени у облике. То спајања унутрашњег и спољашњег, душе и облика, кроз догађаје преносимо у памћење нашег тијела, тј. активирамо осјетила. Намјера јесте идеју архитекте учинити видљивом, док се осјећања преплићу, док створена импресија изазва реакцију и активира сва чула човјека. Вредновањем савремених тенденција у граду, користећи историјски и упоредни метод, открили смо суштину и нијансе стваралаштва, које јесу засноване на активирању осјећаја. Акцент је дат идентитету и интегритету, тј. савременој визији развоја архитектуре будућности.

3. РЕЗУЛТАТИ

Критички осврт, на теорију и праксу стваралачког чина у први план истиче хуман карактера архитектуре, као науке. На путу од идеје до материјалног, кроз вријеме у простору, чулним доживљајем стваралаштва долазимо до констатације да ни "...Бог се не игра коцкицама..."¹¹ у процесу стварања свијета и човјека. "...У природи ништа није случајно... све природне појаве подлијежу законима и принципима... све је створено на основу плана..."¹² Темељно питање људског постојања јест памћење, сјећање и вријеме. Искусствене спознаје и доживљај архитектуре спајају простор, материју и вријеме у јединствену димензију, која прожима нашу свијест. Интегритет архитектуре и живота, афирмише умјетнички чин који нас спаја са свијетом, путем осјетила.

Свијет архитектуре постаје бесмислен ако се не успостави успјешан однос новог простора са окружењем и природом. Архитекта у стваралачком процесу креације претходно проживљава простор у мислима, тј. проучава и преиспитује визију, дефинише идеју водилу. Циљ умног процеса јесте пронаћи исправан одговор у простору, тј. *изучити окржење, открити дух мјеста и идентитет*. Изучавајући *идентитет* у процесу развоја Града на Врбасу, рад даје акценат савременом материјалу, технологији и дизајну.

Анализирајући његова насеље, улице, јавна мјеста., рад указује на потребу очувања идентитета у простору, као особеност, специфичност, карактер времена и простора, дух народа и менталитет градитеља. Појам идентитета сагледан је са аспекта материјализације и обликовања у центру града, интегрално сагледавајући концепт простора. Полазни мотив јесте препознатљив идентитет града Бањалуке, здравог и одрживог мјеста за живот грађана. Свој идентитет град је стварао кроз вјекове. Грађани су се саживили са амбијенталним и природним вриједностима. *Посебну вриједност и значај имају: урбана зеленена структура, паркови, алеје, обале ријеке, излетишта-парк шуме и сл.* Градови Бањалука и Љубљана носили су епитет *најхуманијих у ех Југославији*, због изражене зелене структуре, која јесте од суштинске важности за живот у граду, као и културно-историјско наслеђе. Саопштимо ли то данашњим ријечима, град Бањалука био је *интегрисан у природу, тј. носио је епитет одрживог и угодног мјеста за живот*. Биле су то и остале значајне одлике урбаног идентитета града на Врбасу, које су утицале на

¹¹ Алберт Ајнштајн, *100 личности, људи који су промијенили свијет*, број 1. Београд, 2009, стр. 29.

¹² Ибид.

просторно – функционалну и ликовно – амбијенталну цјеловитост и препознатљивост, као и градитељско наслијеђе кроз *контекстуалност и естетику*.

Град Љубљана је успио да *одоли налету експлозије развоја и очувати урбану зелену структуру*, док Бањалука, нажалост није, јер је проблем демографске природе рјешавала *неконтролисаним порастом становника и ширењем урбаних површина*.

Све ове активности није пратио осмишљен плански развој и инфраструктура, чиме је *значајно девастирана зелена урбана матрица*, тј. *доминантну урбану зелену структуру прогутале су сумљиве изградње и интерполације пословних, стамбених и других здања*. Анализиране микро локације у раду се разликују, али им је заједничка нит, *идентитет* који их повезује и интегрише са природом и окружењем. Визуелни идентитет града пуног зеленила одавао је епитет мирног, хуманог и угодног простора за живот.

Вреднујући, доступна планска документа, евидентно је да су у свим њима планери *истицали посебну вриједност и значај урбаних зелених структура*. Често су се залагали за *интегрисање паркова, алеја, обала ријеке, излетишта-паркова, шума и сл.* У пракси ипак, планови нису били *одрживи и проводиви*, јер План а и Одлука о провођењу Плана, *нису осмислили концепт интегрисања, корак по корак*, разумним и промишљеним циљем, тј. град није пратио реализацију Плана, али ни ток исхитрених измјена. У ствари било је то *декларативно изјашњавање "за"* без јасних инструмената за практичну реализацију Плана.

Бројни споменици културе прошли су на врло сличан начин, јер су процесом заштите од стране државе, а због недостатка средстава, најчешће били подложни још бржем пропадању. [7]

4. ДИСКУСИЈА

Остварујући *контакт* са психолошким компонентама стваралачког процеса у раду свака изнесена мисао *јесте импус креативног процеса*,¹³ *тј. предмет размишљања и преиспитивања*. Хумана компонента духа градитеља била је идеја водилца у процесу рјешавању уочених *препрека и дилема*. *Додатани стимуланс били су ентузијазам и неизвјесност у тумачењу умјетничког корака у интегралном процесу смисленог повезивања архитектонских здања и догађаја*. Пажња читаоца се концентрише на *одређено архитектонско питање*, циљано мјесто догађаја у простору. *Повезивањем тих питања, кроз догађаје и доживљаје*, стиче се *искуство*, тј. *подстиче развој центра града, уважава наслеђе и стимулише иновативност*. *Историјско средиште "Кастел"* града трснутно је изоловани од савременог центра несмотреним и непромишљеним активностима свих актера у простору.[8] *Заједнички став стручњака и грађана јесте да се они морају хитно и промишљено интегрисати. Ремоделације и ревитализације тврђаве Кастел у*

¹³ Види више, Владимир Мако, 2009, *Естетика-архитектура, Креативан процес између субјективног и опште-друштвеног естетског значења*, Архитектонски факултет Београд и Орион-Арт, Београд, (стр. 1-57)

Бања Луци, награђени рад¹⁴ који је тренутно у фази израде Главног пројекта. Аутори су рјешавањем конкурсних задатака настојали да рационалном и флексибилном селекцијом обима, испоштују аутентичан изглед тврђаве и очувају препознатљив идентитет. Планерска визија повећава интерес за коришћење расположивог простора Кастела, успјешним активирањем ширег окружење. Остварљивост пројекта условљена је потенцијалима града и техничко-технолошким могућностима, а понуђена у виду флексибилног концепта.¹⁵

Сл. 1 – Идејни пројекат урбанистичко архитектонског решења ремоделације и ревитализације тврђаве Кастел у Бања Луци, ситуација и детаљ, фотографије су добијене љубазношћу аутора овог пројекта. Оне у потпуности оправдавају став Конкурсне комисије, као и визије овог рада.

Јавни отворени простор, *Парк Петар Кочић* јесте мјесто примјене савремених материјала, технологија и тендеција, тј. простор спектакла, идентитета и континуитета. Комплексност приступа у истраживању отвореног урбаног простора садржан је у Аристотеловој изреци: "Сврха постојања града није да људима обезбједи само сигурност већ и срећу." Архитекта је креирајући нов простор настојао омогућити корисницима доживљен простор. Стварао је архитектуру отворену за сваки доживљај. Будећи емоције и осмишљавајући пријатну атмосферу био је свјестан да успијех пресуђује вријеме. Пројектно рјешење биљежи напредак, искорак, што су грађани и стручна јавност препознали. Нова и авангардна архитектура овог здања захтијева вредновање и смислено дјеловање, тј. промишљање и интегрисање у централне градске функције. Урбана реконструкција центра града Бањалука захтијева промишљање и складан однос с природом. Уочене вриједности зелене структуре и културне

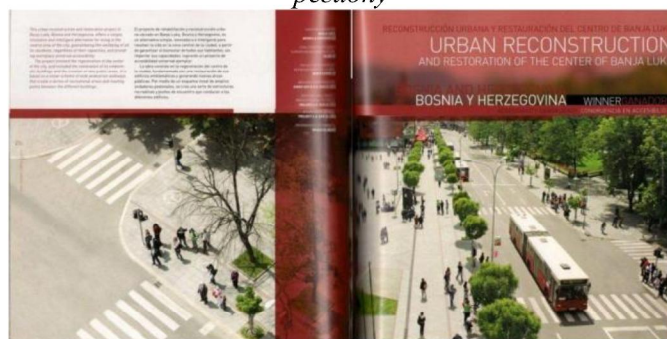
¹⁴ Прву награду добио је рад под шифром "01234", ауторског тима из Београда у сарадњи са предузећем "Грађење" А.Д. Источно Сарајево. (ауторски тим Идејног пројекта: Зорица Савичић д-р, Драгана Васиљевић д-р, Радивоје Динуловић д-р, Дијана Аџековић д-р, Владимир Анђелковић д-р, Марко Димитријевић д-р, Татјана Карабеговић д-р, Сандра Скендерија д-р, Бојан Тешић д-р, Олга Драгићевић д-р, Наташа Теофиловић д-р, Александар Богојевић апс.арх, Дејан Даниловић апс.арх, Ранко Павловић апс.арх.).

¹⁵ Дио из извјештаја Конкурсне комисије у саставу: проф. др Миленко Станковић, предсједник, Милијана Окић дипл.инж.арх, замјеник, проф. др Миодраг Ралевић, члан, Милена Давидовић дипл.инж.арх,члан, Далибор Бјелица дипл.инж.арх,члан, Верица Кунић дипл.инж.арх,члан, Вида Грандић историчар умјетности, члан.

баштине не смију бити избрисане из меморије и сјећања њених грађана, јер би то било погубно за њен развој у будућности.

Сл. 2 – Урбану реконструкцију центра града Бањалука, која је на XVI CEMEX BUILDING AWARD 2007, у категорији Инфраструктура, добила на свјетском такмичењу у Монтереју трећу награду, чиме је наш град постао запажен у региону

Сл. 3 – Слика приказује Урбану реконструкцију центра града Бањалука, која је на XVII CEMEX BUILDING AWARD 2008, у категорији Приступност, добила на свјетском такмичењу у Монтереју прву награду. Тиме је град направио значајан искорак, а школа градитеља обавезу афирмације достигнух вриједности.

Сл. 4 – Слика приказује Урбану реконструкцију центра града Бањалука, која је на XVII CEMEX BUILDING AWARD 2008, у категорији Одрживост, добила на свјетском такмичењу у Монтереју другу награду. Тиме је град постао лидер у региону и Европи, а школа градитеља обавезу за новим и препознатљивим образовним профилем.

Нова дешавања у центру града и око историјског комплекса захтјевају одговор на питање: *Како ће град у времену напретка савремених материјала, технологија и тенденција одговорити промовисањем сопствених специфичности?*

Рад је преиспитивањем начина коришћења градског центра са акцентом на заштићене просторе, понудио нове атрактивне садржаја у зонама, комуникацијама и визијама. Афирмацијом стечених настојао да унаприједили и активира изворне вриједности центра града по мјери грађана и посјетилаца.

Циљ јесте *створити повољне услове за промовисање сопствених специфичности, идентитета града и промишљеним активностима интегрисати његове репере, тј. објединити догађаје.*

Естетска уклопљеност, временска слојевитост и модуларна повезаност склопова из различитих епоха, повећава атрактивност и привлачи кориснике у град, који *афирмише професионалне критеријуме, савремене спознаје, тј. нуди практичне и оствариве визије.*

Брзи развој друштва, и вртоглав напредак технологије довео је до „брзог начина градње“, гдје су економска исплативост и љуска немарност преовладале, те је довело до тога да се више пита инвеститоре него стручњаке.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Архитектура јесте најодговорнији и најузвишенији позив свеукупног обликовања простора и амбијента за људе. Она је значајно питање наше будућности у процесу разумијевања људске ситуације, али и полигон за примјену савремених материјала и технологија.

Професионална је обавеза *осигурати здрав и креативан живот свим грађанима, тј. омогућити човјеку да нађе своје мјесто у културном и временском континууму.*

Вреднујући идентитет у простору, као значајно питање људског постојања, рад истиче *значај промишљања и доживљаја у архитектури.*

Сагледавајући *идентитет од општег ка детаљу, уочен је интегритет чула која постају дијелом нашег тијела и бића.* Проведена истраживања у овом раду читају "опажање, памћење, замишљање" преиспитују "искуство," да бисмо маштањем успоставили "дијалог" са окружењем, тј. циљано "обликовали" савремени животни простор за будућност.

Водећи се идејом хуманости, "вољети човјека" и осигурати му здрав и угодан живот у свијету ствари и идеја, аутори су дали активан допринос у спознаји, тј. *помогли креацију угодног и иновативног простора, савременим дизајном и материјализацијом.*

Утицај глобализације захтјева *појачан културни интерес, очување идентитета, али и компромис у процесу грађења и заштите човјекове средине, тј. од архитекте се очекује иновативност у разрјешавању друштвеног идентитета и традиције, унапређењем животних услова у изграђеној средини и непосредном окружењу.*

Нова визија изложена у раду чини позитиван искорак у очувању идентитета града на Врбасу, повезујући догађаје, уз синергију проживљених мотива на обострано задовољство грађана и научно-стручне јавности.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] С. Малдини, Енциклопедија Архитектуре, Београд, **2004**, Том II, стр. 695.
- [2] J. Pallasmaa, Очи коже, Архитектура и осјетила, Европски гласник, Загреб **2009**. стр. 625-627
- [3] И. Куцина, Простор и облик, Београд, **2008**.
- [4] M. Frederick, 101 Things I Learned in Architecture School, London, **2007**.
- [5] G. Makstutis, Architecture an introduction, London, **2010**
- [6] S. Unwin, Analysing Architecture, London and New York **2003**
- [7] М. Станковић, Хармонија и конфликти у простору, Бањалука **2007**, стр. 1-302
- [8] М. Станковић, С. Станковић: "Кастел"— изоловано острво—запуштена тврђава—акцент, **2009**. (стр. 295-304)

THE IDENTITY IN SPACE – MATERIAL AND FORM

Summary: *The paper evaluates one of the most complex psychological needs, giving consideration to the process of creating identity in the region, with emphasis on material and shape. Perpetual challenge for the architect is: How to create innovative, healthy and inspiring space that makes it easy to capture and personalization? European continent in which we create is very rich in diversity. The identity of the space is recognized as the key benchmarks, which gives it a personality, a different character, ie. it stands out in the multitude of similarities. By analyzing the activities in the area, we noticed: identity (place, settlement, town, architect, plan, facade ..., interior), ghost towns, urban and visual identity ..., that is. found a new value. Achieved result offers a variety of perspectives, forms of expression and experience (dialogue, the conflict of thought ..., compromise), that is. affirm the application of modern materials, technology and trends in the process of creating identity. The aim is to activate all senses of the materialization of the idea of a man guiding the process of creating identity. The use of modern materials and technology requires prior consideration of identity in space, if we want real progress in the creative process.*

Key words: *identity, space, material, form, needs, experience, perspective, integrity.*